

Examen HAVO
2008

tijdvak 1
dinsdag 20 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis (nieuwe stijl)

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 29 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 77 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gebeurtenissen hebben met verschillende godsdiensten te maken en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Jezus Christus wordt geboren.
- 2 De profeet Mohammed trekt van Mekka naar Medina.
- 3 De Romeinse keizer Constantijn bekeert zich tot het christendom.
- 4 Jagers en verzamelaars maken grotschilderingen, die volgens onderzoekers uitingen zijn van het geloof dat er goden wonen in planten, dieren, rivieren, bergen enz.
- 5 Maarten Luther, die de katholieke kerk wil hervormen, verbrandt in het openbaar een officiële brief van de paus, waarmee hij uit de kerk werd verbannen.
- 6 De monotheïstische joodse godsdienst ontstaat in het Midden-Oosten.

- 2p **1** Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste volgorde van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en Oudheid

Een uitspraak:

De Griekse stadstaten vormen de bakermat van de westerse beschaving.

- 2p **2** Noem een kenmerk van de Griekse stadstaten en leg daarmee de uitspraak uit.

Gebruik bron 1.

Bij de groei van het Romeinse imperium in de tijd van Caesar speelt een aantal factoren een rol, onder andere:

- 1 de technische kennis van de Romeinen;
- 2 de Romeinse diplomatie.

- 4p **3** Leg bij elke factor uit:
- op welke manier deze factor in de bron naar voren komt en
 - op welke manier deze factor bijdraagt aan de groei van het Romeinse imperium.

Julius Caesar schreef zijn boek over de oorlog in Gallië omdat hij van plan was zich te laten kiezen tot consul, de hoogste bestuurder in Rome in die tijd. Deze bedoeling van Caesar maakt hem een minder betrouwbare bron voor de oorlog in Gallië.

- 2p **4** Leg dit uit.

Gebruik bron 2.

In deze bron zijn uiterlijke vormen van de Grieks-Romeinse cultuur zichtbaar én komt de verspreiding van het christendom naar voren.

- 3p **5** Leg dit uit door:
- één voorbeeld te noemen uit de bron van een Grieks-Romeinse vorm en
 - duidelijk te maken dat met deze bron de verspreiding van het christendom aan te tonen is.

De Middeleeuwen

Gebruik bron 3.

Deze bron past bij een kenmerkend aspect van de vroege middeleeuwen.

- 2p **6** Noem dit aspect en geef aan hoe dit uit de bron blijkt.

Gebruik bron 3.

Een interpretatie:

Deze bron geeft de gebeurtenissen op Walcheren eenzijdig weer.

- 4p **7** Licht deze interpretatie toe door:
- met een voorbeeld uit de bron aan te tonen dat de bron eenzijdig is en
 - een verklaring te geven voor die eenzijdigheid.

De paus en de Frankische koning werkten samen om het christendom te verbreiden. Beiden steunden Willibrordus op zijn bekeeringsstochten.

- 3p **8** Leg uit:
- welk belang de Frankische koning had om Willibrordus te steunen en
 - welk belang de paus had om met de Frankische koning samen te werken en
 - welk probleem in de middeleeuwen ontstond in de samenwerking tussen de paus en de vorsten.

Gebruik bron 4.

Een bewering:

Deze bron is een goed voorbeeld van het hofstelsel in de vroege middeleeuwen.

- 3p **9** Ondersteun deze bewering door:
- eerst uit te leggen welk kenmerk van het hofstelsel in deze bron naar voren komt en
 - daarna de redenen te noemen waarom de abdijs het hofstelsel gebruikt om de boerderijen te beheren en
 - ten slotte een voordeel te noemen van het hofstelsel voor de horige boeren.

Vroegmoderne tijd

De Groningse geleerde Rudolph Agricola (1444-1485) schreef over kunst: "Bij beeldende kunst genieten we niet van wat we zien, maar van hoe het is weergegeven, omdat we daarin het talent van de kunstenaar herkennen."

- 2p **10** Leg uit dat deze opvatting over kunst past bij de Renaissance en niet bij de middeleeuwen.

Gebruik bron 5.

Dit schilderij speelde een rol in de propaganda tijdens een conflict in de zestiende eeuw.

- 6p **11** Leg, telkens met het schilderij, uit:
- over welk conflict het hier gaat en
 - welke kant de schilder kiest in dit conflict en
 - dat het schilderij als propaganda kan worden gebruikt.

Gebruik bron 6.

John Evelyn geeft in deze tekst een beschrijving van de Republiek.

- 2p 12 Geef twee voorbeelden uit zijn beschrijving waaruit de bijzondere plaats van de Republiek blijkt, één op economisch én één op cultureel gebied.

Uit reisverslagen van buitenlandse reizigers zoals John Evelyn is later door onderzoekers de conclusie getrokken dat de Republiek een bijzondere plaats innam in Europa.

- 2p 13 Leg uit waarom juist reisverslagen bruikbaar zijn als bronnen voor onderzoek naar de bijzondere plaats van de Republiek.

Gebruik bron 7.

De reacties op het optreden van Elisabeth Samson van de Surinaamse overheid en van de overheid in de Republiek passen bij twee kenmerkende aspecten van de achttiende eeuw.

- 4p 14 Noem beide reacties en leg bij elke reactie uit, welk kenmerkend aspect van de achttiende eeuw erbij past.

Gebruik bron 7.

- 2p 15 Leg uit dat het leven van Elisabeth Samson niet representatief is voor het leven van een zwarte vrouw in de koloniale samenleving.

Door de tijd heen

De volgende historische gebeurtenissen hebben te maken met vrouwengeschiedenis:

- 1 Joke Smit schrijft in *Het onbehagen bij de vrouw* dat gehuwde vrouwen in deze tijd van toenemende welvaart moeten weigeren nog langer een “kudde stofzuigervee” te zijn, maar deel moeten nemen aan de maatschappelijke veranderingen. Dit wordt het begin van de Tweede Feministische Golf.
- 2 De zestienjarige Aletta Jacobs stuurt aan de liberale minister-president Thorbecke een verzoek tot toelating aan de universiteit van Groningen om voor arts te kunnen studeren.
- 3 De Nederlandse koningin Juliana zegt in een toespraak tot het Amerikaanse Congres dat steeds meer mensen tegenover elkaar staan in twee ideologische blokken. Door de atoombommen is dat een groot gevaar voor de wereld.
- 4 Dr. Aletta Jacobs en andere vrouwen uit neutrale landen bezoeken de regeringsleiders van de oorlogvoerende landen om te onderzoeken of zij een rol kunnen spelen in de beëindiging van de Eerste Wereldoorlog.
- 5 Moslimorganisaties in Nederland klagen Ayaan Hirsi Ali aan vanwege haar uitspraken over de Islam. Zij doet deze uitspraken in haar strijd voor gelijke rechten van man en vrouw.
- 6 In Harlingen verschijnt een pamflet waarin betoogd wordt “dat de vrijheid en gelijkheid in de rechten van de mens, zoals zij nu in de Franse Revolutie aangenomen zijn” ook voor vrouwen moeten gelden.

- 2p 16 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

Gebruik bron 8.

Vissering geeft een beschrijving van een ijzergieterij in Engeland. Hij lijkt daarin bezorgd over de werkomstandigheden van de arbeiders.

- 2p **17** Leg uit:
- waaruit de bezorgdheid voor de werkomstandigheden van de arbeiders blijkt en
 - welke reden hij noemt om die werkomstandigheden te verbeteren.

Gebruik bron 8.

Veel Nederlandse socialisten meenden aan het einde van de negentiende eeuw dat de kapitalistische maatschappij in twee klassen uiteen zou vallen. Deze twee klassen zouden onvermijdelijk met elkaar in strijd komen.

- 2p **18** Leg uit dat zo'n socialist dit artikel van Vissering als bevestiging van deze theorie zal zien.

Vissering was een liberaal die geen overheidsingrijpen wilde.

- 2p **19** Leg uit waardoor volgens deze liberalen de sociale kwestie zou worden opgelost.

De Industriële Revolutie was één van de oorzaken van de opkomst van het moderne imperialisme.

- 2p **20** Leg uit dat de Industriële Revolutie een reden kon zijn om koloniën in bezit te nemen. Gebruik in je uitleg een voorbeeld van een land met een kolonie die hierom in bezit genomen werd.

Gebruik bron 9.

Een bewering:

De Eerste Wereldoorlog heeft de vrouwenemancipatie in Groot-Brittannië bevorderd.

- 4p **21** Ontleen aan de bron twee argumenten hiervoor en leg bij elk argument uit waarom dit de bewering ondersteunt.

Gebruik bron 10.

In deze bekendmaking komt een nationaalsocialistische opvatting naar voren.

- 2p **22** Toon dit aan.

Gebruik bron 10.

Uit deze bron blijkt, dat de Duitse autoriteiten de Joodse bevolking van Nederland willen isoleren.

- 4p **23** Noem de twee manieren waarop dit in de bron naar voren komt en leg uit waarom de Duitse autoriteiten voor deze aanpak kiezen.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Gebruik bron 11.

Deze foto wordt soms in geschiedenisboeken gebruikt om een verandering in de oorlogvoering in de twintigste eeuw te illustreren.

1p **24** Noem die verandering.

Gebruik bron 11.

Dit soort foto's van platgebombardeerde Duitse steden wordt vlak na de Tweede Wereldoorlog gebruikt om de Amerikaanse bevolking te overtuigen van de *politieke* noodzaak van economische steun aan West-Europa.

2p **25** Leg dit uit door aan te geven:

- welke politiek reden de Amerikaanse regering heeft om economische steun aan Europa te verlenen en
- waardoor deze foto gebruikt kan worden om de steun van de bevolking voor deze politiek te krijgen.

Gebruik bron 12 en 13.

Deze twee foto's uit de Folkingestraat in Groningen kun je gebruiken om uit te leggen dat er in de vorige eeuw twee maal een culturele verandering heeft plaatsgevonden: één na de jaren dertig en één in de tweede helft van de vorige eeuw.

4p **26** Noem beide veranderingen en geef voor elke verandering een historische verklaring.

Veel christelijke kerken kregen in de jaren zeventig en daarna een andere functie of werden gesloopt.

1p **27** Geef daarvoor een verklaring.

De EU heette in 1957 nog EEG (Europese Economische Gemeenschap) en was uitsluitend een economisch verbond. De oprichting van de EEG werd in verband gebracht met:

- het nationalisme dat twee wereldoorlogen had veroorzaakt en
- de Koude Oorlog.

4p **28** Leg dit voor beide onderdelen uit.

Gebruik bron 14.

De tekenaar constateert dat de oude generatie en de nieuwe generatie anders denken over de Europese Unie.

2p **29** Leg uit welke reden de tekenaar hiervoor suggereert.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.